Сторінки історії Одеського інституту удосконалення вчителів

В кінці XIX століття прогресивні педагогічні діячі дійшли висновку, що якість діяльності школи залежить від кваліфікації вчителя, яку він може підвищити в результаті активної участі в методичній роботі. З цією метою ще в Російській імперії проводилися семінари, методичні наради, з'їзди вчителів.

У 20-х роках XX століття були створені методкабінети, в округах – учбово-методичні комісії. Основною формою роботи з вчителями було визнано колективну гурткову роботу. Система підвищення кваліфікації працівників освіти на місцях включала округові та районні курси і семінари. Окружні учбово-методичні кабінети розробляли плани і програми підвищення кваліфікації вчителів, які використовували при плануванні роботи районні методичні бюро та керівники методичних гуртків.

Пізніше на рівні районів було створено районні методичні кабінети, а на обласному – області методичні кабінети.

В кінці 30-х років XX століття стало зрозуміло, що обласні методичні кабінети не можуть виконати великий обсяг роботи з питань підвищення кваліфікації всіх вчителів області. Тому Постановою Ради народних комісарів УРСР від 17 серпня 1939 року «Про організацію обласних інститутів удосконалення вчителів» було створено новий заклад, який би займався питаннями підвищення кваліфікації вчителів. Ще раніше, в порядку проведення експериментальної роботи наказом Народного Комісаріату освіти №1203 від 21 лютого 1939 року було затверджено «Положення про обласні інститути удосконалення вчителів».

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів було створено у вересні 1939 року, трохи раніше такі інститути були організовані в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Донецьку(Сталіно), а відповідно до наказу НКО України №512 від 9 лютого 1940 року вони були створені в усіх областях України.

Довгим і складним був шлях розвитку Одеського інституту. Першим його директором за деякими даними було призначено 43-річного Івана Трохимовича Снісаренка, а завідуючою кабінетом педагогіки авторитетного 35-річного методиста Ніну Георгіївну Каушан. Всього в штатному розкладі інституту було 12 посад. Розміщувався інститут в приміщенні середньої школи №58.

З перших днів створення інститут став центром методичної роботи, головним призначенням якого було підвищення кваліфікації вчителів.

Він перейняв все краще, що було напрацьовано на той час в обласному шкільному методичному кабінеті, заснованому ще в 1932 році при утворенні Одеської області і органів управління освітою. В той час робота обласного методичного кабінету щодо керівництва низовими осередками здійснювалася переважно через наради та конференції, які мали певні цільові установки. В основному на таких заходах підводилися підсумки методичної роботи в окремих регіонах, закладах освіти та здійснювалось поширення їх досвіду серед широкого загалу вчителів.

Використовуючи набути досвід, вперше на обласному рівні 21 серпня 1940 року було проведено науково-методичну конференцію вчителів з питання «Основні принципи методики проведення письмових робіт». З доповіддю на конференції виступив завідуючий кабінетом мов та літератур Олексій Дмитрович Щербина. Така організація методичної роботи задовольняла на той час органи освіти, вчителів, батьківську громадськість і була могутнім засобом підвищення продуктивності праці педагогічних працівників.

Але йшов час, розвивалося суспільство, ускладнювалися виробничі процеси на фабриках і заводах, а рівень знань вчителів фактично не змінювався. Таке становище негативно відбивалося на рівні знань випускників шкіл. Суспільство вимагало від учителів більш високої професійної майстерності. У зв'язку з цим необхідно було вирішувати питання про систематичну роботу вирішувати питання про систематичну роботу з підвищення кваліфікації. Цю роботу в межах Одеської області було покладено на новостворений інститут удосконалення вчителів. Колектив інституту, використовуючи досвід обласних інститутів удосконалення вчителів, створених в 1932-1937 рр., розпочав розробку навчальних планів щодо підвищення кваліфікації вчителів різних спеціальностей. На основі цих планів влітку 1941 року, вперше в Одеській області, були сплановані літні курси підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, української і російської мов, математики, історії, географії, біології і хімії. Але робота на літніх курсах була перервана війною. Керівництво інститутом прийняла на себе Ніна Георгіївна Каушан, на плечі якої лягла важка робота по збереженню інституту. Складалися плани з евакуації інституту, але фактично його було знищено з приходом в Одеси німецько-румунських окупантів.

Під час окупації Одеси на території Трансністрії, куди увійшла Одеська область, було закрито всі школи. Згодом в Одеській області румунськими властями були відкриті ліцеї іноземних мов, православний ліцей та деякі школи, але їх знову зачинено після розгрому німецько-фашистських військ в районі Курська і Орла.

1 вересня 1943 року навчальний рік розпочався в багатьох сільських і міських школах. В них працювало 5876 вчителів, навчалося 149698 учнів. Але ніяка методична робота з вчителями не проводилась. Вона відновилася лише після звільнення Одеської області від німецько-румунських окупантів.

Наказом завідуючого Одеським обласним відділом народної освіти Пилипа Трохимовича Дудника директором Одеського інституту удосконалення вчителів з 12 квітня 1944 року знову призначено Івана Трохимовича Снісаренка.

Зусилля місцевих органів державної влади в цей час були спрямовані на організацію підготовки до нового навчального року. Основним завданням було забезпечити заклади освіти педагогічними кадрами. Станом на 15 червня 1944 року в області було виявлено і поставлено на облік всіх тих, хто закінчив педагогічні навчальні заклади і працював не за фахом, а з липня всі вони були відряджені на педагогічну роботу. В цьому ж році для 400 таких вчителів і керівників шкіл, було проведено перші двотижневі курси підвищення кваліфікації, а в кожному районі – курси для вчителів початкових класів.

Крім того, за програмою, розробленою інститутом удосконалення вчителів, проведено п'ятимісячні курси з підготовки вчителів 5-7-х класів.

Рішенням виконкому обласної ради депутатів трудящих від жовтня 1945 року при інституті було створено творчу групу з вчителів та методистів м. Одеси для написання підручників.

До складу групи входили О.М. Яцемирська (СШ №3), Ю.А. Тітова (СШ №4), М.І. Андрійченко і В.Ф. Георгієва (НСШ №20), К.В. Долгова (СШ №30), А.Д. Бабчинська (СШ №71), П.І. Богуненко (СШ №90), О.М. Афанасьєва (СШ №105), В.В. Вержбицька (СШ №113), М.С. Тодорова (Одеське педучилище) і Л.С. Мельничук (міськметодкабінет). Керував роботою творчої групи О.Д. Щербина.

На основі матеріалів, підготовлених цією групою, був виданий підручник *«Русский язык. Для IV класса начальной школы с украинским языком обучения». Авторы И.Т. Снисаренко и О.М. Яцимирская»,* який витримав п'ять видань.

Така ж активна, напружена і копітка робота проводилась в 1945 та 1946 роках. При інституті удосконалення працювали бригади щодо підготовки екзаменаційної документації для учнів 7 і 10-х класів шкіл області.

В 1945-1946 роках школи Одеської області працювали, в основному, за навчальним планом, який діяв у довоєнні роки, з невеликими змінами, суть яких зводилася до того, що з 1 вересня 1946 року було відмінено військову підготовку учнів 5-7-х класів і в зв'язку з цим змінено програму з фізичної підготовки учнів-юнаків 8-10-х класів.

Крім курсів, в 1945-1946 роках проведено 27 семінарів, якими охоплено 902 вчителя. В місті Одесі були створені 8 семінарів для директорів шкіл, інспекторів, завідуючих відділами освіти. Останні семінари – у Великомихайлівському, Ширяєвському, Ананьївському, Миколаївському, Любашівському, Фрунзівському, Котовському, Грушківському та Врадіївському районах – для вчителів та інших працівників системи освіти.

В 1946 році педагогічний колектив інституту прийшов до висновку, що літні курси для вчителів значно сприяють підвищенню знань, методичного рівня та фахової майстерності вчителів. На думку працівників ІУВ підвищення кваліфікації треба запроваджувати в такій системі, яка б задовольняла запити вчителів різних категорій, а курсові заходи здійснювати так, щоб за чітко розробленим планом ними періодично, один раз на п'ять років, охоплювати всіх вчителів. А це можливо тільки тоді, коли курси будуть діяти не лише влітку, а й цілий рік.

У серпні 1946 року в місті Одесі вперше було проведено актив працівників народної освіти області, серед організаторів якого був інститут удосконалення вчителів. Тоді ж вперше було організовано виставку про роботу шкіл в 1945/1946 навчальному році.

З часу відновлення роботи інституту удосконалення вчителів в 1944 році він чотири рази переходив з одного приміщення в інше і, врешті-решт, в 1946 році знову розмістився в приміщенні середньої школи №58, де йому було виділено три класні кімнати.

У вересні 1947 року новим директором інституту призначено Павло Логінович Фурман.

З його приходом активізувалася робота щодо створення більш ефективної системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на основі затвердженого в 1948 році Міністерством освіти УРСР «Положення про єдину систему підвищення кваліфікації вчителів та працівників відділів народної освіти УРСР». Ця система підвищення кваліфікації була розрахована на вчителів, що мали відповідну закінчену педагогічну освіту (середню – для вчителів 1-4х класів, освіту за вчительський інститут – для вчителів 5-7-ї класів, вищу – для вчителів 8-10-х класів), і на працівників відділів народної освіти. Вчителі, які не мали відповідної закінченої педагогічної освіти, підвищували кваліфікацію через систему заочного навчання в педагогічних навчальних закладах. Вчителі із закінченою педагогічною освітою і педагогічним стажем менше 15 років підвищували свою кваліфікацію в системі навчання, яка включала такі форми: самостійна робота, курси, семінари, методична робота в школі, місті, районі. Вчителі із закінченою педагогічною освітою і педагогічним стажем понад 15 років удосконалювали свій фаховий рівень через самоосвіту, щорічні семінари і практикуми з питань історії і теорії педагогіки, психології, навчального предмета за фахом, проблем педагогічного і методичного характеру.

Єдина система підвищення кваліфікації вчителів впроваджувалася за допомогою методичних підрозділів, що входили до складу районних відділів освіти – районних педагогічних кабінетів, які були відкриті в 1944 році і діяли лише до червня 1956 року через їх скорочення, в результаті чого вся робота щодо підвищення кваліфікації була зосереджена виключно в інституті удосконалення вчителів.

В ці роки інститут посилив увагу до підготовки керівників шкіл. Так, протягом 1951 року на курсах побувало 100 директорів шкіл та їх заступників. Продовжувалася робота літніх курсів.

Інституту посилив увагу до методики викладання основ наук. Особливо це стосувалося філологічних дисциплін, стан викладання яких вивчався і узагальнювався в усіх районах області.

В той час якісний склад вчителів був незадовільним, особливо склад директорів семирічних шкіл. Про це свідчать такі дані: на початку 1952/1953 навчального року в Одеській області було 1345 шкіл, з них середніх – 205, семирічних – 492, початкових – 648. Керували ними директори з вищою освітою – 278, із незакінченою вищою освітою – 339, із середньою педагогічною і середньою – 728 чоловік. В цих школах працювало 2552 вчителя з вищою освітою, 4494 – із середньою педагогічною і 1000 вчителів із загальною середньою освітою.

У липні 1953 року інститут удосконалення вчителів організував обласні педагогічні читання з питань викладання в школах області загальноосвітніх предметів.

У довоєнні і повоєнні роки репресії не оминули маленький педагогічний колектив інституту удосконалення вчителів. Так, ще в колишньому обласному методичному кабінеті 29 вересня 1937 року була заарештована секретар Олександра Яківна Чебанюк, 1911 року народження. Її звинувачували в контрреволюційній діяльності й особливою нарадою при УНКВС СРСР засудили на п’ять років ув’язнення у виправно-трудових таборах.

А 25 квітня 1950 року було заарештовано методиста з фізичного виховання Олександра Яковича Головка, якого звинувачували в контрреволюційній діяльності і засудили на 25 років позбавлення волі. Обидва реабілітовані. О.Я. Чебанюк – в 1956 році, О.Я. Головко – в 1991 році.

20 серпня 1953 року новим директором ІУВ було призначено Федора Федоровича Волкова. В Україні в цей час розгорталася підготовка до святкування 300-річчя возз’єднання України з Росією, і новий директор очолив роботу колективу інституту щодо відзначення цього свята. Для вчителів області було організовано ряд семінарів і конференцій, відкритих уроків, масових заходів з вчителями, активізувалася робота щодо проведення предметних олімпіад. Методисти інституту розробляли методичні поради до проведення цілої низки заходів, присвячених цій даті.

В ці роки інститут отримав пристосовані приміщення в будинку по вулиці Рішельєвській, 33.

Завершився цей етап роботи ІУВ в червні 1954 року широким святкуванням возз’єднання України з Росією. Але напружена робота колективу інституту не припинялася, вона органічно переросла в підготовку до святкування 40-ї річниці Великої Жовтневої Соціалістичної революції, роботу з відзначення якої очолив новий директор Олександр Олександрович Морозов. В цей час методисти інституту розробили і направили в школи області ряд методичних матеріалів, посилили увагу до вивчення педагогічної спадщини українських і російських революційних демократів – Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, П.А. Грабовського, Л. Українки, В.Г. Бєлінського, М.О. Добролюбова, Д.І. Писарєва та інших.

В інституті обговорювалися важливі питання навчально-виховної роботи школи: про всебічний розвиток учнів, їх фізичне, розумове, моральне, естетичне виховання, політехнічне і виробниче навчання. Під керівництвом О.О. Морозова підготовлено і видано збірник статтями М.С. Грищенка (кандидат педагогічних наук) і С.І. Кирилюка (СШ №15 м. Ізмаїла) про розвиток освіти на Одещині. Урок вчителя історії СШ №47 м. Одеси П.Ф. Міщенка містив в собі цінний краєзнавчий матеріал, який рекомендувалося використовувати при вивченні курсу історії в 10-му класі. В статтях Н.П. Волкової (СШ №101 м. Одеси), Н.П. Назимової, А.М. Горяїнова (ІУВ), Т.П. Федорченка (кандидата географічних наук), В.В. Петренка (СШ №18 м. Одеси), Р.Д. Шапіто (СШ №119 м. Одеси) було узагальнено навчально-виховну і суспільно корисну роботу, яка проводилася в школах області.

Новий етап роботи з розвитку освіти на Одещині відзначив Закон «про зміщення зв’язку школи з життя і про подальший розвиток системи освіти УРСР», прийнятий Верховною Радою України в квітні 1959 року. В ньому чітко визначалася система шкільної освіти, структура різних

типів шкіл, заходи щодо створення навально-матеріальної бази, завдання по підвищенню рівня роботи закладів освіти, в тому числі й інститутів удосконалення вчителів.

Роботу по об'єднанню зусиль педагогічного колективу, спрямовану на виконання вимог його Закону, очолив Тодос Васильович Жарченко, якого у квітні 1959 року було призначено директором ІУВ. Тодос Васильович добре знав стан освіти в області, її потреби і напрямки вирішення складних завдань, що стоять перед працівниками ІУВ. З січня 1946 по грудень1950 року він був завідуючим обласним відділом народної освіти області.

Досвід роботи шкіл Одеської області у 1959/1960 навчальному році за проектами нових навчальних планів і програм показав, що ці програми були набагато кращими від попередніх, проте й вони вимагали подальшого удосконалення. На це й були спрямовані зусилля багатьох працівників інституту, а в основному в ці роки інститут здійснював перепідготовку вчителів для роботи за новими програмами. Майже з усіх предметів, в декілька потоків, протягом багатьох років підряд проходила перепідготовка вчителів на одно/двотижневих семінарах. На цих семінарах працівники інституту детально знайомили вчителів з новими навчальними планами, програмами і підручниками, які пропонувалися для запровадження в школах.

В той час в багатьох школах області урок залишався не тільки основною, але й єдиною формою навчання учнів. Мало приділялося уваги лабораторно-практичним заняттям, дослідам з біології, хімії, екскурсіям та іншим формам навчання. Частина вчителів уроки проводила шаблонно, не враховувала специфіки предметів і вікових особливостей учнів, не стимулювала розвиток ініціативи і самостійного мислення учнів під час занять.

У деяких школах методика проведення уроків зводилася переважно до опитування учнів і до усного викладання навчального матеріалу (без використання наочних посібників, демонстрації дослідів, живої бесіди, відповідей на запитання учнів, урахування їх інтересів, нахилів і здібностей). В результаті таких уроків знання багатьох учнів були незадовільними, в оцінці їх знань переважала трійка, з'являлися невпевненість у своїх силах, пропуски занять, невиконання домашніх завдань тощо.

Ці недоліки в навчальній роботі шкіл були наслідком недостатньої методичної роботи з вчителями в методичних об'єднаннях на рівні шкіл, районів і міст області, слабкої допомоги вчителям з боку багатьох керівників шкіл. Чимало недоліків було й у виховній роботі з учнями.

Ліквідація усіх цих недоліків вимагала напруженої роботи педагогічного колективу ІУВ, але й самому інституту необхідні були умови для роботи. В 1968 році інституту було передано приміщення колишньої вечірньої школи в провулку Нахімова, 8, збільшена кількість штатних працівників в навчальних кабінетах інституту. Органи влади виявили турботу про вчителів, що прибувають на курсову перепідготовку. Для організації гуртожитку в 1967 році інституту передано приміщення по вулиці Короленка, 7а (Софіївській, 7а).

Нове керівництво інституту на чолі з Григорієм Михайловичем Куйовдою, якого в травні 1969 року призначено директором ІУВ, доклало багато зусиль для зміцнення матеріальної бази інституту, обладнання кабінетів, підвищення якості навчального процесу на курсах, впровадження, в практику роботи шкіл нових навчальних планів, апробації, нових експериментальних підручників..

Робота в інституті значно активізувалася з призначенням в квітні 1974 року на посаду директора Ганни Яківни Євдошенко. В ці роки велика увага приділялася

укомплектуванню навчальних кабінетів інституту удосконалення кваліфікованими педагогічними кадрами, підготовці методичних рекомендацій, виявленню, і розповсюдженню передового педагогічного досвіду. Для покращання виховної роботи в школах впроваджується «Комплексне планування виховної роботи класних керівників 5—6, 7—8, 9—10 класів».

Активізується робота з керівниками районних методичних об'єднань вчителів різних предметів. На семінарах проводиться обговорення навчальних планів і програм, нових підручників і навчальних посібників, розробляються пропозиції для Міністерства і авторських колективів, створених для написання підручників. Робота, яка започаткувалася на цих семінарах, продовжувалася на районних і шкільних рівнях. Вчителів турбувало питання про форми і методи викладання основ наук, кінцевим результатом якого є глибокі і міцні знання учнів.

В інституті удосконалення посилюється увага до аналітичного підходу щодо визначення змісту підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Виходячи з доцільності завдань на кожний конкретний період визначалися групи проблем, які ставали провідними для обласної, районної і шкільної ланок, встановлювалися форми і послідовність методичних заходів на кожному з цих рівнів. Як приклад можна навести роботу з керівними педагогічними кадрами. Щорічно, в червні місяці, керівники шкіл в різному складі збиралися на наради, на яких обговорювалися підсумки роботи , за минулий навчальний рік, визначалися завдання на наступний рік, на районному рівні в серпні місяці обговорювалися і уточнювалися шляхи вирішення ключових завдань, а з вересня в закладах освіти розгорталася практична робота по втіленню наміченого в життя.

У ці роки інститут складає змістовні програми для роботи з педагогічними кадрами, визначає провідні проблеми цієї роботи. Завдяки цьому з'явилась можливість забезпечити вивчення і впровадження в практику роботи кращого педагогічного досвіду як окремих педагогічних працівників, так і закладів освіти в цілому. І вже в травні 1979 року на Виставці досягнень народного господарства в Москві було представлено 11 об'єктів передового педагогічного досвіду. В тому ж році на Виставці досягнень народного господарства України було представлено 8об'єктів, в тому числі досвід роботи вчителя Ананьївської середньої школи № 2 Миколи Петровича Гузика. Згодом, в 1981 році, з досвідом роботи М. П.Гузика ознайомився заступник міністра освіти СРСР Віктор Михайлович Коротов, який і став його «хрещеним батьком».

Досвід роботи вчителя хімії став підґрунтям для створення М. П. Гузиком вже на базі Южненської середньої школи № 2 експериментального майданчика, а з 1988 року — школи-комплексу. Колегія Міністерства освіти України 30 жовтня 1987 року розглянула питання «Про підготовку та проведення експерименту по організації навчально-виховного процесу, створення ефективної системи виховання учнів в умовах школи-комплексу» і дозволила М. П. Гузику за допомогою науково-дослідного інституту педагогіки України розпочати такий експеримент з 1 вересня 1988 року. Згодом експеримент розширився, і сьогодні ідеї М. П. Гузика реалізуються в середній школі № 3 м. Южного, яка носить назву «Авторська».

В січні 1980 року виконком Одеської обласної Ради народних депутатів на одному із своїх засідань розглянув питання «Про стан впровадження передового педагогічного досвіду в школах області», а вже в листопаді до картотеки Центрального інституту удосконалення вчителів було занесено 58 об'єктів передового педагогічного досвіду.

На початку 80-х, років на Одещині виявлялися зерна педагогічного досвіду майже в усіх напрямках педагогічної діяльності, тому в той час в Одесі було проведено низку Всесоюзних та Всеукраїнських заходів, в організації і проведенні яких велику роль відіграв інститут удосконалення вчителів.

Так, у травні 1982 року в Одесі за участю заступників міністрів освіти всіх республік СРСР відбулася Всесоюзна конференція з питань шкільного туризму, на якій з доповіддю виступив заступник міністра освіти СРСР Віктор Михайлович Коротов, а в наступному році — Всесоюзна конференція з фізичного виховання учнів, де з доповіддю виступив заступник міністра совіти СРСР Федір Єфремович Штикало. Учасникам цієї конференції педагогічні працівники Одещини показали багато цікавого і корисного. Тут був і досвід проведення роботи уроків з фізкультури, і організація позакласної роботи, і обладнання спортивних майданчиків, і організація роботи з фізичного виховання за місцем проживання та багато іншого, що стало об'єктом обговорення під час проведення секційної роботи. Матеріали передового педагогічного досвіду узагальнювалися в методичних рекомендаціях, буклетах, брошурах, альбомах тощо.

З досвідом роботи інституту удосконалення вчителів знайомилися представники Полтавського, Миколаївського, Херсонського, Житомирського, Сумського та деяких інших інститутів удосконалення, а сам Одеський інститут удосконалення вчителів за активну роботу щодо узагальнення передового педагогічного досвіду та його пропаганду був нагороджений Дипломом ВДНГ СРСР і Грамотою ВДНГ України.

У середині 80-х років широко практикувались зустрічі освітян Одещини з представниками педагогічної науки — Ю, А. Бабанським, М. Ю. Красовицьким, Ю. З. Гільбухом, О. Я. Савченко, М. С. Вашуленком, які присвячувались нагальним проблемам навчання і виховання. Виступи Шалви Олександровича Амонашвілі та Марка Максимовича Поташника збирали величезні аудиторії вчителів. Трохи пізніше свій досвід роботи освітянам Одещини передавали С. Ф. Лисенкова, В. Ф. Шаталов, Є. М. Ільїн та інші вчителі-новатори. Активну участь в новаторському русі вчителів в ті роки брав нині відомий член-кореспондент Академії педагогічних наук України Микола Петрович Гузик.

Оригінальною формою роботи з пропаганди передового педагогічного досвіду були «панорами творчих уроків», участь в яких за своїм особистим бажанням брали вчителі міста Одеси і області. Суть їх зводилася до того, що перед аудиторією виступав автор педагогічного досвіду і в короткій розповіді викладав його основи, а потім під час проведення на сцені уроку демонстрував педагогічні прийоми, за допомогою яких, на його думку, можна досягти бажаних результатів.

Як відомо, в 1984 році були прийняті постанови органів державної виконавчої влади про реформу загальноосвітньої школи. Методичне забезпечення реформи було покладено на інститут удосконалення вчителів. Одним із основних завдань реформи був поступовий перехід на прийом до першого класу дітей шестирічного віку, а це вимагало нових підручників, нових методичних прийомів у викладанні основ наук, створення для дітей-шестирічок сприятливих умов для навчання (сон, харчування, тривалість уроку і т. д.). Працівники інституту удосконалення вчителів за допомогою науково-дослідних інститутів педагогіки і психології за півтора року перепідготовили всіх вчителів початкових класів для роботи з дітьми шестирічного віку, і з 1 вересня 1986 року майже в кожній школі області працювали класи, в яких навчалися діти шестирічного віку. За декілька років педагогічний колектив області напрацював певний досвід роботи з цією категорією дітей. В перших класах навчалося майже 70 % дітей-щестирічок.

В ці ж роки до навчальних планів шкіл було введено новий навчальний предмет «Основи інформатики і обчислювальної техніки», а всіх вчителів, які його мали викладати, перепідготовлено через систему курсової перепідготовки.

З метою підвищення ролі інституту удосконалення вчителів як науково-методичного центру в 1986 році в ньому були створені кафедри педагогіки і психології та методики викладання гуманітарних дисциплін, а з 1 січня 1987 року —. вчена рада інституту.

Протягом 80-х років керівництво інституту при активній підтримці органів виконавчої влади проводило роботу щодо вирішення питання будівництва нового типового приміщення інституту удосконалення вчителів. Харківським інститутом «Гіпроград» була виготовлена, документація на будівництво навчального корпусу інституту удосконалення вчителів загальною площею 3,5 тисяч квадратних метрів в мікрорайоні школи № 69 кошторисною вартістю 750 тисяч карбованців і типового дев'ятиповерхового гуртожитку для слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів площею 2,5 тисяч квадратних метрів на 204 місця.

Будівництво навчального корпусу міським управлінням капітального будівництва розпочалося в 1988 році. За півтора роки будівельники виконали робіт на 180 тисяч карбованців, в кінці 1989 року будівництво припинили, будівельні потужності з об'єкта зняли і направили на відбудову потерпілого від землетрусу Спітака. Зусилля органів управління освітою закінчити будівництво навчального корпусу інституту виявилися марними. Так, тодішня міська влада, а вже тоді освітянські об'єкти були поділені на об'єкти міської і обласної власності, і оскільки будівництво велось міським УКБ, то новобудова приміщення інституту удосконалення потрапила до міської власності, практичними діями висловила своє відношення до вчительства області.

В той же час відбувалося об'єднання освіти і профтехосвіти в одну систему. Обласний відділ освіти і Обласний комітет профтехосвіти були ліквідовані, на їх базі створено Обласне управління освіти, яке взяло на свій баланс всі об'єкти профтехосвіти. Тоді ж було виявлено три чотириповерхові приміщення на Михайлівській площі, 17 загальною площею біля 7620 квадратних метрів, які нікому не належали. Вони й були передані інституту удосконалення вчителів, який розпочав роботу щодо їх капітального ремонту, і вже в 1990 році перші слухачі курсів підвищення кваліфікації поселилися в одному з цих приміщень.

В січні 1989 року вперше відбулися вибори директора інституту удосконалення вчителів. Ним став завідуючий кафедрою педагогіки, кандидат педагогічних наук Іван Миколайович Бистрицький. В структурних підрозділах інституту відбулися функціональні і кадрові зміни. Здійснено спробу пропаганди досвіду роботи своїх педагогічних працівників і ознайомлення з досвідом роботи інших. В квітні 1989 року укладено першу міжнародну угоду про співробітництво в галузі підвищення кваліфікації з Варненським інститутом підвищення кваліфікації імені П. Берона, а вже в червні перша група вчителів болгарської мови та літератури шкіл Одещини прибула до м. Варни, де вони удосконалювали свої знання, знайомилися з історією і традиціями країни, зав'язували дружні стосунки з представниками закладів освіти Болгарії. Згодом, вже в м. Одесі, відбувся спільний семінар для керівників закладів освіти Одеської області і Болгарії. Потім такі ж угоди про співробітництво були укладені з Молдовою і Румунією, де підвищували свою кваліфікацію вчителі молдовської мови та літератури.

В 1990 році працівники інституту удосконалення вчителів обговорювали ідею проведення конкурсів «Учитель року». За їх рекомендаціями. кращі вчителі області взяли участь у Республіканському конкурсі «Учитель року — 90». За підсумками цього конкурсу вчителька СШ № 121 м. Одеси Ольга Миколаївна Гриценко вийшла у фінал Всесоюзного конкурсу і стала його лауреатом..

В 1991 році вперше були проведені, районні та обласні конкурси. Переможцями в різних номінаціях стали М. І. Москальова, Л'. І. Зарольська, Л. М. Доброденчук, Н. І. Руссу, Н. М. Кушніренко, В. В. Аксельруд, О. П. Мучников, Г. О. Діденко, В. П. Камбурова, Ф. М. Гарбуз. На зустрічі в обласній Раді всі вони висловлювали свої думки щодо розвитку шкільної освіти в Одеській області, пропонували шляхи її удосконалення. Особлива увага приділялася таким питанням, як становище вчителя в суспільстві та шляхи його покращання. В тому ж році сталися ще дві важливі для працівників інституту події. В жовтні місяці Колегія Міністерства освіти України розглянула підсумки роботи хорових колективів і присвоїла звання «Народний самодіяльний колектив» хору вчителів інституту удосконалення. З того часу його учасники своєю активною діяльністю підтверджують це високе звання. Вони з успіхом виступають на сценах в різних трудових колективах Одеської області, Молдови, Болгарії і Румунії.

Друга подія того року пов'язана з проведенням в м. Одесі II з'їзду Творчої спілки вчителів Радянського Союзу, яка в той час започаткувала свою діяльність. В роботі з'їзду взяли участь біля 400 делегатів від усіх регіонів колишнього СРСР. Основними організаторами з'їзду були голова ТСУ Ш. О. Амонашвілі, його заступник Я. А. Береговий та інші члени оргкомітету. В роботі з'їзду взяли участь заступник міністра освіти СРСР В. Д. Луговий, редактор «Учительской газетні» П. І. Положевець. Делегати з'їзду «привезли» в Одесу елементи демократичного підходу до розв'язування освітянських проблем. На з'їзді лунали суперечки різних угруповань щодо майбутньої долі освіти в цілому і вчителя, зокрема. Особливо гострими були виступи делегатів з'їзду від м. Москви, двоє з яких були депутатами міської, московської Ради. Майже всі делегати з'їзду виступали в закладах освіти, ділилися досвідом роботи, обговорювали шляхи розв'язання наболілих освітянських проблем.

З цього року започатковано роботу щодо обміну ідеями удосконалення, навчально-методичної роботи серед слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, удосконалення форм і методів роботи з учнями закладів освіти.

Серед вчителів все. більшого поширення на бував термін «педагогічні технології». Переважна більшість освітян перебувала у пошуках нових форм організації навчальної роботи, створення нових закладів освіти. З метою обміну досвідом роботи з цих питань в травні 1992 року інститут удосконалення організував Міжнародну конференцію «Нові підходи у навчанні і вихованні учнів: пошуки, проблеми, задачі», в роботі якої взяли участь біля 205 учасників із закладів освіти Одеської області, країн СНД та 11 країн далекого зарубіжжя (Австрії, Англії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Ізраїлю, Канади, США, Франції, Японії та Чехословаччини). На конференції було заслухано біля 80 доповідей і повідомлень, обговорення яких продовжувалося в 20 педагогічних колективах закладів освіти м. Одеси. Освітяни Одещини отримали можливість висловити свої думки щодо розвитку освіти і послухати представників освіти різних країн, які поділилися з ними досвідом вирішення багатьох проблем навчання і виховання учнів. Конференція викликала великий інтерес у педагогічних працівників області.

В червні цього ж року директором інституту удосконалення вчителів було призначено Леоніда Івановича Фурсенка. В ті часи ідеї горбачовської перебудови знаходили схвальний відгук в педагогічних колективах. Стало зрозумілим, що кращі вчителі, організатори освіти області намагаються знайти свої шляхи вирішення багатьох проблем, що заполонили школу, а допомога до них може прийти, в основному, від працівників інституту удосконалення вчителів. Тому виникло питання про підвищення ролі інституту удосконалення вчителів як науково-методичного центру безперервного підвищення кваліфікації вчителів. Мова йшла про посилення впливу інституту удосконалення вчителів на діяльність закладів освіти, органів освіти, методичних служб

та результативність навчально-виховного процесу. З цією метою в інституті було розроблено низку заходів, які сприяли розв'язанню цих завдань.

У першу чергу потрібно було підвищити роль, кафедр в роботі щодо впровадження в практику кращого педагогічного досвіду, здійснити заходи по збільшенню їх кількості. З 1 січня 1993 року в інституті почала діяти кафедра методики викладання природничо-математичних дисциплін, а з 1 січня 1994 року — кафедра методики початкового навчання та дошкільного виховання, з травня 2000 року — кафедра менеджменту і розвитку освіти. Цим самим було покладено початок переходу інституту удосконалення до нової структури. Основним структурним підрозділом інституту стає кафедра, а в її складі навчальні кабінети, лабораторії, центри.

У квітні 1993 року вперше працівниками інституту проведено Ярмарок педагогічних ідей, на якому була представлена велика кількість проектів щодо відкриття нових типів навчальних закладів, використання нових технологій навчання і виховання. Педагогічні працівники шкіл, дошкільних закладів отримали можливість показати свої здобутки в справі, організації навчально-виховного процесу і перейняти зернятка досвіду, напрацьованого в кращих закладах освіти. З того часу Ярмарки педагогічних ідей проводяться щорічно, кількість представників на них з року в рік зростає, підвищується їх якість. Тільки в 1999 році на такому Ярмарку було представлено 1520 робіт майже з усіх міст і районів області. І проходив він в Нерубайській середній школі Біляївського району — вперше вийшов за межі обласного центру.

Під час проведення першого Ярмарку педагогічних ідей постало питання про те, яким чином знайомити освітян з тими ідеями, що пропонувалися на ньому. Було вирішено повернутися до розгляду питання про педагогічне видання для освітян області, ідея якого вже декілька років обговорювалася в педагогічних колективах. Виникло питання: Що видавати? Педагогічний журнал чи педагогічну газету? Більшість підтримала думку про те, що потрібно видавати педагогічний журнал і дати йому назву «Наша школа», тим більше, що журнал з такою назвою видавався губернським відділом освіти в 1923—1925 роках. В травні 1993 року інститут отримав свідоцтво на право видання такого журналу і до кінця року видав два його номери. З того року щорічно виходить шість номерів цього цінного для педагогічних працівників науково-методичного видання.

Удосконалюється робота із зарубіжними закладами освіти. У серпні 1993 року в Одесі розпочало роботу, на чолі з Евелін Ульріх, Представництво ФРН у справах шкіл за кордоном, з яким інститут встановив тісні стосунки. Вже в травні 1994 року в Одесі було проведено семінар для директорів інституту удосконалення вчителів України з питань покращання роботи з вивчення німецької мови. Згодом робота з Представництвом поглиблювалася і розширювалося, і на сьогоднішній день ми маємо зразок надійної організації роботи в справі підвищення, кваліфікації вчителів німецької мови, проведення олімпіад з німецької мови, надання вчителям з. вищою освітою другої спеціальності — «вчитель німецької мови».

У вересні 1993 року в інституті розпочала роботу Міжвідомча Республіканська комісія з питань атестації інститутів удосконалення вчителів, а вже в травні 1995 року інститут у відповідності до наказу Міністерства освіти України отримав ліцензію на право проведення освітньої діяльності, пов'язаної з перепідготовкою та підвищенням кваліфікації педагогічних працівників.

Основною подією 1994 року стало відкриття санаторію-профілакторію для вчителів, що прибувають на курси підвищення кваліфікації. Оскільки всім було добре відомо, що вчителі на курсах підвищення кваліфікації проживали в надзвичайно поганих умовах (спортивні і актові зали шкіл), то робота щодо їх покращання велася з 1988 року, з того часу, коли інституту були передані приміщення на площі Михайлівській, 17. Ремонт і обладнання кімнат під санаторій-профілакторій

продовжувалися більше чотирьох років, і кінець кінцем педагогічні працівники отримали приміщення з добрими умовами для проживання під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

В тому ж 1994 році інститут удосконалення підключився до проекту «Конференція освітян України і Канади», яка проходила в Одесі, Миколаєві і Херсоні. Основні заходи в рамках цієї конференції відбувалися в Одесі. Конференція дала поштовх до вивчення досвіду роботи канадських вчителів. Була організована робота шести груп вчителів початкових класів, вихователів дошкільних закладів, вчителів історії, української мови та керівників шкіл, і два тижні викладачі з Канади Андрій Мельник, Валентина Курилів та інші знайомили освітян Одеської області зі своїми технологіями навчання.

В ці ж роки встановилося тісне співробітництво з колективами Придністровського і Старооскольського інститутів підвищення кваліфікації. Викладачі Одеського інституту удосконалення запрошувалися названими інститутами для читання спеціальних курсів, окремих лекцій. Передавали досвід роботи свого колективу і одночасно переймали все краще, що було напрацьовано ними.

В 1995 році до роботи в навчально-методичній лабораторії іноземних мов приступила методист Барбара Льох, а лабораторії болгаристики — співпрацівник Варненського УПКБ Лідія Славова. Крім того, інститут удосконалення вчителів встановив тісні зв’язки з Британським Центром, Французьким Альянсом, Баварським Будинком, які діють в Одесі. Це дало можливість значно підвищити якість курсової перепідготовки вчителів тих іноземних мов, що вивчаються в закладах освіти Одеської області, надати допомогу вчителям болгарської мови та літератури, які вивчаються в школах з болгарським складом учнів. А кращі вчителі німецької мови отримали можливість протягом двох тижнів знайомитися з життям німців у ФРН.

За останнє десятиріччя на освітянській ниві відбулися значні зміни: відкрито нові типи навчальних закладів (ліцеї, гімназії, навчально-виховні комплекси), введено нові навчальні плани, що включають державний і шкільний компонент, розроблено і затверджено базовий навчальний план, який буде вводитися в третьому тисячолітті, визначено напрямки розвитку освіти в XXI столітті. У свою чергу ці зміни викликали потребу в підвищенні рівня фахової компетенції кожного вчителя і керівника закладу освіти.

У зв’язку з цим колектив інституту за рекомендацією Координаційної ради розробив навчальні плани підвищення кваліфікації майже для всіх категорій працівників з урахуванням сучасних досягнень психолого-педагогічної науки і перспективного досвіду. Значна кількість годин в цих планах відводиться на науково-теоретичну, методичну та практичну підготовку, яку інститут удосконалення вчителів здійснює в тісній співдружності з усіма ліцеями, гімназіями, навчально-виховними комплексами, дошкільними закладами, що функціонують в місті Одесі та за її межами.

В кінці 80-х років в багатьох педагогічних колективах Одещини обговорювалося питання про проведення зрізів знань учнів загальноосвітніх закладів (якими методами, в яких класах, коли і т. д.), проведення перевірок закладів освіти, визначення критеріїв оцінки їх роботи. Значний внесок в розробку цих питань вніс Котовський відділ освіти, зокрема його керівник Михайло Іванович Кочков. Суть цих розробок зводилася до того, що в управлінську систему, крім відомих понять, увійшло й поняття «панорама навчально-виховної роботи закладу освіти». В процесі панорами всі уроки, позакласні заходи в школі є відкритими. В цей період проводяться виставки, конкурси, олімпіади, вечори відпочинку, зрізи знань, звіти педагогів на шкільних методичних об’єднаннях, перед батьками, показ нових моделей уроків. Завершується панорама «днем закладу». В цей день до закладу запрошуються батьки, спонсори, працівники виконавчої влади,

районного відділу освіти. Проводяться спільні засідання ради закладу і педколективу, на яких підводяться підсумки роботи, аналізується діяльність колективу, визначаються шляхи покращання роботи з навчання і виховання учнів, підвищення педагогічної майстерності вчителів.

У серпні 1996 року директором інституту було призначено кандидата педагогічних наук Дмитра Михайловича Демченка, який у складних соціальних та економічних умовах приступив до структурної реорганізації інституту удосконалення вчителів, не відволікаючи його професорсько-викладацький і методичний склад від виконання основних функцій: проведення навчальних занять, вивчення стану викладання основ наук, випуск необхідних педагогічних методичних рекомендацій та виконання науково-дослідних робіт за різними напрямками навчально-виховної діяльності.

З 1995 року на базі інституту удосконалення вчителів проводиться Всеукраїнський конкурс «Учитель року» з різних номінацій. Щороку Міністерство освіти і науки України визначає п'ять номінацій, за якими проводиться конкурс, але українська мова і література — номінація постійна.

Зважаючи на досвід освітян Одещини в організації і проведенні учительських конкурсів, за рішенням Міністерства освіти України перший Всеукраїнський конкурс «Учитель року» з номінації «Фізика» було проведено в 1996 році в м. Одесі, а в 1999 — з номінації «Українська мова і література». У 2003 році в м. Одесі відбувся III (фінальний) етап VIII Всеукраїнського конкурсу з номінації «Географія».

Лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2003» стали - Костюк Валентин Никандрович з номінації «Географія», вчитель ЗНЗ № 44 м. Одеси, Жученко Валентина Василівна з номінації «Українська мова і література», вчителька Комінтернівського ЗНЗ, Тюрікова Олена Миколаївна з номінації «Образотворче мистецтво», вчителька ЗНЗ № 3 м. Одеси.

Лауреатами Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2004» стали І. В. Гасанова, в номінації «Біологія», гімназія № 5 м. Одеси, та І. Л. Ковалевська (Балагула) в номінації «Заступник директора» Балтського НВК імені О. Гончара.

Популярність конкурсу «Учитель року» постійно зростає. Якщо у 1995 році в конкурсі брали участь 39 вчителів області, то у 2004 році — 87 вчителів.

З 1999 року роботу, яку розпочав Д. М. Демченко, продовжив новий директор — Володимир Анатолійович Кавалеров, з ініціативи якого в березні місяці започатковано про ведення інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл Одеської області.

З цього ж року розпочалася активна робота щодо зміцнення навчально-матеріальної бази інституту удосконалення, обладнання сучасних робочих місць для співробітників інституту і слухачів курсів підвищення кваліфікації. Одночасно робочі місця оснащуються комп'ютерами.

В інституті розпочалася широкомасштабна робота з питань комп'ютеризації. Вчителі і співробітники інституту не тільки опановують правила користування персональним комп'ютером, а й вивчають методику їх використання в навчальному процесі.

З цією метою в навчальні плани щодо підвищення кваліфікації всіх категорій вчителів введено 12 годин роботи на комп'ютері, обладнано відповідні комп'ютерні класи, для роботи в яких було підібрано фахівців комп'ютерної справи, проводяться курси для викладачів і методичних працівників.

Інститут отримав доступ до мережі Інтернет, створив свій сайт, де розміщуються матеріали щодо його роботи.

Для підвищення ефективності роботи з питань комп'ютеризації навчально-виховного процесу в 2009 році в інституті створено Центр освітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

З 2001 року інститут удосконалення вчителів включився в активну роботу з реформування системи освіти, бере участь в апробації нових підручників, переведенні загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання, введення 12-бальної системи оцінювання знань учнів.

Значна робота проводиться співробітниками інституту разом з Одеським регіональним центром зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників середніх загальноосвітніх закладів області.

В останні роки значно активізувалася робота щодо вивчення кращого українського й зарубіжного педагогічного досвіду. З цією метою організовуються виїзди в регіони України та в зарубіжні країни, а в освітніх закладах області забезпечено роботу експериментальних майданчиків.

Вже декілька років за ініціативою Міжнародного фонду «Відродження» в області впроваджується україно-нідерландський проект, метою якого є широке залучення громадськості до освітніх реформ (реалізація громадського впливу на зміни в освіті через налагодження тісних зв'язків директорів шкіл, батьків, учнів з органами управління освітою).

Початком нового напрямку співробітництва Австрії та України є два україно-австрійські проекти, суть яких полягає в підготовці учасників проектів до самостійного проведення проектних занять у школах та підвищенні компетентності при вирішенні конфліктних ситуацій в учнівських колективах.

А україно-польським проектом «Українські лідери міжкультурної освіти», передбачається розв'язування проблем культурної самобутності сучасної людини (ролі навчання і виховання в галузі міжкультурної освіти, вивчення та повернення до власної національної спадщини, рівності всіх культур, формування толерантності).

Розв'язування «Актуальних проблем викладання російської мови та літератури» зумовлює план співпраці між освітянами Москви і Одеської області.

Вирішенню конкретних завдань присвячено:

- україно-болгарський проект «Болгарська культура та освіта за кордоном» і «Міжкуль турна освіта. Болгарська мова в полілінгвістичному середовищі»;
- науково-практичну конференцію з проблем вивчення молдовської мови та літератури «Літературна спадщина Омельяна Букова» та «Життя і творчість Іона Друце»;
- міжнародні педагогічні читання, що присвячені 90-річчю вальдорфської педагогіки «Пошук життєвого шляху».

Поширенню кращого педагогічного досвіду присвячено сотні науково-педагогічних та науково-методичних статей в науково-практичних виданнях України та десятки окремих педагогічних видань з грифом Міністерства освіти і науки України.

За останні роки в інституті значно покращалась наукова робота. Науковий ступінь кандидата наук здобули Н. О. Батюк, Г. Г. Верьовкін, Є. А. Унтілова, Л. К. Задорожна, Т. В. Саннікова, О. М. Левчишена, С.В. Воронова, О.Ю. Крюченкова, О.А. Колесова.

З року в рік в інституті зростає кількість і якість книжкового фонду. Сьогодні в бібліотеці інституту налічується біля 36 тисяч книг за профілем роботи інституту. Серед рідкісних видань в бібліотеці є: «Століття російської словесності» 1849 року видання; «Руководство для учителей и учительниц к преподаванию начальной арифметики в народних школах» 1882 року видання; «Учебный курс ботаники» 1882 року видання та інші.

Великою популярністю користуються у слухачів видання інституту, особливо журнал «Наша школа», а серед його номерів — щорічний четвертий номер.

У вересні 2014 року інституту удосконалення виповнилося 75 років. До цієї дати інститут удосконалення прийшов разом із 162 своїми працівниками, які забезпечують вирішення завдань

щодо удосконалення навчально-виховного процесу. Щорічно в інституті підвищують кваліфікацію біля 4500 педагогічних працівників. Навчально-виховний процес забезпечують працівники чотирьох кафедр (менеджменту і розвитку освіти, природничо-математичних дисциплін та інформаційних технологій, психолого-педагогічної та корекційної освіти, суспільно-гуманітарної освіти), п’яти центрів та двох відділів.

За 75 років свого існування інститут удосконалення вчителів зіграв значну роль в підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів Одещини і здобув їх загальне визнання та заслужену пошану.

Л. І. ФУРСЕНКО,
старший викладач кафедри
менеджменту і розвитку освіти ОІУВ